

Sajátos ige- és névszóragozási jelenségek a magyarói

(Maros megye) nyelvjárásban*

Az alaktani monográfiák összeállításában, mint általában a nyelvjárás monográfiákban két megoldási lehetőség kínálkozik. 1. Leírható a nyelvjárás alakrendszere vagy annak valamely részrendszere teljes egészében, számbavéve az irodalmi nyelvi formákkal azonos jelenségeket is; 2. Az irodalmi nyelvi alakokkal megegyező formákat csak megemlítve, a nyelvjárásban sajátos megoldásokat fejtjük ki és írjuk le részletesen. Mindkét esetben szó lehet teljes, illetőleg részmonográfiáról.¹ Az előbbi monográfia típusban nem részletezhető számos „periferikus, illetőleg kis hatókörű, szórványos jelenség”, ugyanis „a teljes monográfia korántsem meríti ki a korpusz kínálta valamennyi vizsgálati lehetőséget” (i. h. és DEME: NyjKérd. 168). Eljárásunkat, azt tehát, hogy a 2. pontban jelzett leírási módszert alkalmazzuk, azzal indokolhatjuk, hogy a magyarói nyelvjárás ige- és névszóragozási rendszere általánosságban megegyezik az irodalmi, köznyelvi rendszerrel, és az azonos jelenségek tüzetes leírását ez a tény — hihetőleg — fölöslegessé teszi.

I. 1. A magyarói tájnyelv ugyanazokat az igemódokat ismeri, mint az irodalmi nyelv. Az igeidők közül azonban már több megtalálható benne, persze más-más gyakoriságban. A kijelentő módban megvan a jelen és a *-t* jeles múlt mellett az elbeszélő múlt és a *volt* igealakokkal összetett *-t* jeles régmúlt. Igaz, hogy az elbeszélő múlt ma már csak kötött folklór szövegben hallható: *Oz istënnëk szënt qnygyqlq / Mennyegbæl hogy a l á s z áll q / És a pásztorqkhoz juta, / S nékijek ekëppen s z ó - l q.*² A régmúlt viszont már a mai beszélt tájnyelvben sem szokatlan, bár jóval kisebb a megterheltsége, mint a *-t* jeles múltnak: *Mikā apām ē m e n t v o t ëccë az ërdörë, kicsi karamba, ingemet is v i t v o t magávq!* A *fog*-os jövő idő még eléggé eleven a nyelvjárásban, különösen akkor, ha valamelyes nyomatékosítás, határozott állítás kifejezéséről van szó. Például: *Láttýatak ezegbe [ti. a sírokba] f a g n a k tükteket el t e m e t n i. Vidd el ezt a nyulat haza a lakásomra, . . . A jutalmat m e g f o g o d k a p n i* (KMHM 209). *Az éjszakát itt f o g o d t ö l t e n i, és megtanulod, mi a félelem* (KMHM 98). A jövőben kívánatos, óhajtott állítást is jelölhet. *Jó volna ne-*

* Részlet egy készülő nyelvjárás monográfiából.

¹ Vö. KISS JENŐ, A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana. Akadémiai Kiadó. Bp., 1982. 19—20; 1. ott az idézhető szakirodalmat is.

² A felsorolt példák közül a jelzés nélkülült helyszíni saját gyűjtésemből valók. A KMHM jelzésűeket a FARAGÓ JÓZSEFTŐL kiadott *Kurcsi Mínya havasi mesemondó* (Irodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1969) kötetből idézem. A KMB jelzésűek pedig Kocsis Miklós Barabás kézirat anyagából származnak.

künk, ha ezt a gyermeket meg tudnók vásárolni, mert ez talán nagyon segítene nekünk, és jobban célunkat el fognók érni (KMHM 170).

A feltételes mód jelen idejű *volna*~*vóna*~*vona* az idősebb nemzedék nyelvében gyakoribb a *lenne* alakkal szemben az irodalmi nyelvhasználatban is ismert szerepben. *Jó volna nekünk, ha ezt a gyermeket meg tudnók vásárolni...* (KMHM 170).

2. A kijelentő mód jelen idő tárgyas ragozásban a *-t*, *-szt*, *-it* végű igéket változtatva, hol az irodalmi nyelvben megszokott, hol suksük ragozás szerint ragozzák. Hallható a *hájcsa*, *hájcsuk* mellett a *beléhájtyák*, a *süssük*, *akasszák* mellett a *vettyük*, *bekættyük*; az *arattyák*, *fõrdittyák*, *igazittyá magát meg a láttyuk*, *elasztya*, *mektærtya* jóval gyakoribb, mint suksükös ejtésű párja.

3. Jellemző a *-d* meg az *-l* végű igék kijelentő mód múlt idejű egyes szám 3. sz.-ű alakjában az előhangzós hosszabb hangalak: *beléfaradatt a munkábq*, *beléfulladatt a Marazsba*, *akka ébredet fel*, *ēmullatt~ēmullatt*, *ēragadatt a betekség(e)*, *ēsakadatt a ketjël*, *ēvallattak egymástól*, *kettõbe hasadatt a medve feje* (KMB 13), *kifakadatt a kelis*, *kijukadatt a kæzæpe*, *kipuffadatt az ajakq*, *ugy maradat vetjës nélkül a határunk*, *mækfûladatt* [a szagtól], *megijedett*, *amika hållatta*, *megizzadatt nagyann*; *Egy fényes vendéglõben megszállott a fiú...* (KMHM 99); *mika megviradatt*, *jött a szogãlo*.

Viszont például az *sz-et d*-vel váltakoztató származékos igetövek közül a *haragutt*:*mekharagutt* előhangzó nélküli alak vált uralkodóvá. Például: *Akkor a nyúl mekharagutt*.

Egyes esetekben az előhangzós, illetõleg előhangzó nélküli alakokban jelentésmegoszlás érvényesül: *Ami maradatt a fátyolszita utánm*, *az a kõrpq*, és: *Nem marat más hátrq*, *mind* (=mint)...

Hasonló a helyzet a *támad* ige tárgyatlan jelentésű használatában ebben az igealakban: ...*ajan hideg támadatt* (=kerekedett, keletkezett hirtelen), *hagy a kemence is kihült...*; de: *Az ellenségre támat* ('fegyveres összecsapást kezdeményezett' ÉKsz). Ugyanakkor a *Rátámat az apjárq* típusú használat sem ritka. Tehát az alaki és jelentésbeli elkülönülés nem teljes, nem egészen következetes. Az *akad* igen ugyanebben a módban, időben és számban meg személyben szintén kettõs alakú: *Még mentek toább*, *s eccè csak a szemegbe akadatt* (=tűnt), *hagy két szélmalam úty surrag...*; vagy: *Megakadatt a lábqm valamibq*; de: hallható a *megakatt a lábqm* előhangzó nélküli szóalak is.

4. Az *-nt* végű egyszótagú igékben kijelentő mód jelen idő egyes szám 2. sz.-ben az *-sz* alanyi személyrag rendszerint előhangzó nélkül kapcsolódik a szótõhöz olyankor is, amikor az irodalmi nyelvi használat nem engedi meg: *inc* 'intesz', *õnc* 'öntesz', *rãnc* 'rãntasz', *szãnc* 'szãntasz' stb. Ezek az alakok sem kivétel nélküliek. A kijelentő mód múlt időben ugyanez a jelenség figyelhető meg ritkán, jórészt az idõs nemzedék beszédében néhány igében: *Mi van, mjqg mit hal tá* (=hallottál)? *De a fiju fér-ütte* (=félreütötte) *az éket...* (A legény) *kinyitotta* (=kinyitotta) *az ajtót*. Ma azonban már a köznyelvi formák szokványosak. A *kell* igét ugyanebben a módban

és időben kétszer is ellátják az időjellel: *K e l l e t e t t* (de *keletett* is), *hagy vígezzenek*. A feltételes módban viszont kiesik a második nyílt szótag, és megnyúlik a többeli magánhangzó: *kéne*, akárcsak az erdélyi köznyelvi, társalgási nyelvi használatban.

Megvan az iktelen igék *-n* személyragos alakja a *teszen, veszen, leszen, menyen ~ mejen* (de *megy* is) igének. Például: *Eleget t e s z e n a szavánk*. Az egyes szám 2. sz.-ben pedig a *téssz, léssz, méssz ~ méssz ~ missz* alak az általános. A *hissz* viszont már csak az idős nemzedék beszédében van meg, a fiatalabb korosztálybeliek nyelvében a *hiszē ~ hiszel* hangalak a megszokott. *Hát te nem h i s s z az asszannak?*

5. A *segít* itt *segél ~ <segél>*, tehát *-l* képzős származékként él a nyelvjárásban. Ennek megfelelő a ragozása: *segíjek, segij*; (ő) *sohase mondja meg senkinek, csak s e g é l j e n rajta* (KMHM 184), *segéje meg, segíjenek* stb. néha hosszú vagy félhosszú *i*-vel is ejtve.

6. Sajátos morfológiai jelenség érvényesül egyes ragozott alakokban. Az irodalmi nyelvben így ragozzuk: *ők nekivágtak, ti nekivágtok* (az erdőnek). Magyarón éppen ellenkezőleg: (A gyermekek) *n e k i v á k t o k annak a fekete erdőnek, és Tük is n e k i v á k t a k az erdőnek; a gyermekek megásztok; ügejete, me megásztak; (ők) megáltok, (ti) megáltak* stb. A jelen idő többes szám 2. és a múlt idő többes szám 3. személyű igealak hangrendszerbeli okok miatt gyakran egybe is esik: *tük irattak* (most), *ők irattak* (a múltban); *tü hasztak* (most), *ők hasztak* (a múltban); *tük meggazdagattak* (most), *ők meggazdagattak* (a múltban) stb.

7. Feltételes módban a tárgyas ragozásban megvan a *-nök, -nuk, -nök, -nük* többes szám 1. személyű személyrag: ...*egymillióval* (meg)*vennök* (KMB 138), *hínuk* 'hívnök', *vetnük* 'vetnök'. Viszont a *-nánk* alanyi személyrag *-nónk* alakban gyakoribb: ...*mert ha a d n ó n k neki disznót is, akkor kéne münge* (=mindjárt) *ólat is*. . . A felszólító módban egymás mellett él az irodalmi nyelvben is meglévő meg a tájnyelvi forma: *jöjj ide, de jűjünk* 'jöjjünk', *hájjuk* 'halljuk', de *hájuk* és *mit csájuk* 'mit csináljak'.

Egészen sajátos, hogy a *jön* ige felszólító módú egyes szám 1. személyű alakja, a *jæn* egybeesik a kijelentő módbeli formával: *Na, jæn* (=jöjjön) *ide hamar!*

8. Leíró nyelvtanaink nagy része utal arra, hogy a felszólító mód 2. személyében a ragos, tehát a hosszabb alak enyhébb, kérő jelentésárnyalatú. Ugyanezt tapasztalhatjuk Magyarón: *Léty szíves, te piras lilijom, e n g e g g y é b é . . . a te lambazatad alá*. Másutt *e r e s s z é b é* fordul elő. Bár a *légy* alak ebben a példában ellentmondani látszik ennek, úgy vélem, ez a *légy szíves* kapcsolatban eléggé kérő színezetű, másrészt olyan — mind az irodalmi, mind a köznyelvi változatban — állandónak tekinthető sztereotip forma, hogy nem minősíthető ellenpéldának.

9. Az iktelen igék ragozása megegyezik az irodalmi nyelvvel, ha eltekintünk a tájszólás sajátos hangtani sajátosságaitól. Viszont számos iktelen ige Magyarón ikes alakban hallható, akárcsak a székely nyelvjárásban: *kæpik ~ <köpik>*, *lépik ~ lépik*, *belépik, ellépik, előlépik* (de *lép* is), *megbúgik* (disznó), *rathadik*. Ezzel szemben más, az irodalmi nyelvben ikes igék iktelenek a tájszólásban. . . .*ezt a cselédet fizess ki és küdd el, me evel m e g g y ű l a bajunk* (KMB).

Az ikes igék ragozásában nem következetesek a tájszólást beszélők. Mégis talán kevésbé tekinthető megbomlottnak az ikes személyragozás, mint az irodalmi és köznyelvben. Hallhatunk például Magyarón *qlus zam, qlunnám, qlugyqm; eszem, ennëm, egyem; iszam, innám, igyqm*; (ő) *csó(1)nakáznék*, (KMB 107), *érkeznek, haragunnék, jácodnék, megjelenék; hallaccaggyék* (KMB 8), *hazudják, húzódjék* (KMB 96), *ötöszkögyék fel* (KMB 14), *száraggyik 'száradjon', fászhátik* alakot. A *szárad* nem is ikes az irodalmi nyelvben. De ugyanakkor van *eszék, iszak, imátkazak, jácadak :jáccak (én), mekházasodok* (KMHM 109), *panaszkodok* (KMHM 140); (ő) *dogazna, haragunna, innq* alak is. — Az *eszik* ige kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személyben *esz:eszen* alakban is hallható. *Es z tegedet a fene utánna. Vigyázz, me ugy megverlek, hagy m e g e s z e n a fene.* — A kötött folklór szövegekben, népdalokban, rigmusokban, mondókákban következetesebb az ikes ragozás: *Mincsább irtet (=érted) s z a m a r k a d n á m, Inkáp hidég vizet i n n á m. Adassék békesség e ház lakojinak!* A mai társalgási nyelvben olykor ugyanabban a mondatban találunk egymás mellett ikes és iktelen alakot. *Dehaty fá z a m, haty fá z n i k* (=fáznék 'fáznám').

Van példa arra is, hogy iktelenül ragoznak ikes igét. *S ... láttya messziről, hogy a szegény ember h a l á s z az országúton* (KMHM 185).

A magyarói tájszólás tehát ugyanazt a folyamatot mutatja, amelyet az irodalmi, köznyelvi gyakorlatban megfigyelhetünk: az iktelen ragozás fokozatosan előtérbe nyomul az ikessel szemben.

II. A névszóragozási jelenségek között ugyancsak számos egybeesést találunk, különösen a határozóragok állományában és használati körében. A jelek alkalmazásában azonban elég sok, nem egyszer rendszerszerű eltérés figyelhető meg. Egy részük belső fejlemény eredménye, de akad közöttük román nyelvi hatást tükröző sajátosság is.

1. A pusztán hangtani természetű jelenségeket nem tekintve, mint amilyen például az *i* ejtése a toldalékolt birtokos személyragos alakokban az *é* helyén: *csőrivel, fejről, gyermekit, szélire* stb., kiemelhetünk egy-két sajátos vonást a birtokos személyjelek köréből. Az egy birtokos egy birtok viszonyt jelölő morfémák közül például azokat, amelyekben *-ja, -je* személyjel van az irodalmi és köznyelvi *-a, -e* helyén. Ilyenek az *ajánlatját* (KMHM 115), *énekje, évjit*; (a katoná) *az egész háram é v j i t a hábaruba tötette el; hadvezérjit* (KMB), *hamlakja, határja; ... tavasszā a falujak h a t á r j á n* (legeltettek), *határjára* (KMHM 159), *jögja, jukja; ... amyi, mind a rosta j u k j a; magyarázattyát; ... hejeslik az öreg m a g y a r á z a t t y á t; rákja* lett) 'elrákosodott, rákos beteg lett', *sokaságja; ... amikor a két ország s o k a s á d g j a odaért. ...; talmácsja 'tolmácsa', talpja, üvögje.*

Van emellett számos kettős alakú forma: *képje ~ képe: ... senkinek a magyarázatot meg se mondd, amíg az ő k é p j i t* (ti. a királ,ét) *meg nem látod; megmutatta. ... a király k é p i t a pénzen* (KMHM 199); *kirájságját ~ kirájságáról: ... a lány apja fele k i r á j s á d g j á t adta. ... Szerződést kötöttek az ország fele k i r á j s á g á r ó l* (KMB); *országja ~ országa: ... megindult a zöld kiráj o r s z á g j a felé; ez az*

ő o r s z á g a ; parancsnokja ~ parancsnoka (KMB 108), *székje ~ széke*: ... *az öreg úr felállt a székjiről ; az nem az ő széke* (KMB 185); *szerepjüt ~ szerepít*: ... *meg is tanulta a szerepjüt mindegyik ; az is jól tutta a szerepít* (KMB 192); *várja ~ vára*: ... *ott van egy erdőbe* (a zöld király) *v ár j a, ott lakik ; el volt varázsolva a v ár a.*

Ugyanide sorolható a *koma* meg a *comb* egy birtokos egy birtok viszonyt jelölő párhuzamos alakja: *komja ~ komája*: ... *azt mondja a molnárember a k o m j á - n a k...* (KMHM 96); *coma ~ comja* 'combja'. A *bornyuja ~ bõrnya, tolluja ~ tolla* alakok között rendszerint, de nem következetesen jelentésmegoszlás érvényesül: *a gazda b o r n y u j a ~ a tehén b õ r n y a ; az asszan t o l l u j a ~ a tyúk t o l l a.*

2. Jellegzetes a tájnyelvben a *-ja, -je* birtokos személyjel fölös alkalmazása a határozói szerepű személyes névmás egyes szám 3. személyű alakjában, a *beléje, nekije, hozzája, rējájja* szóalakokban meg egyes névutók ugyanilyen toldalékos formájában: *alájja, eléje, feléje* (se ment), *feléje* 'föleje, fölebe' (tette), *kæzje* (dugta), *melleje* (ál-lott).

3. A több birtokos egy birtok viszony jelölésében az irodalmi és köznyelvben azonos típusú eljárásokat különféleképpen oldott meg a magyarói tájszólás, de magában a tájnyelvben valójában két megoldás figyelhető meg. A *-juk, -jük* személyjeles alakok helyén — a hangtani változatokat nem tekintve — kétalakúsággal találkozunk: *annyak* 'anyjuk', *apjak ~ apjok, fijak* 'az ő fiuk', *névnapjak ~ névnapjok, föggyek ~ föggyek* 'földjük', *kërtyek—kërtyek*), tehát *-jak ~ -jok, -jek* változattal; az *-uk, -ük* személyjeles alakokban viszont vagy *-ak, -ek*, vagy *-jak, -jek* formánszal: *belöllek*, (az ő) *kënyerek, kezek ; nevelések* 'nevelésük': ... *egy idiig 'eddig' már eleget kinlódatt az a p j a k az õ k n e v e l é s e k k e l...* (KMB), *tehenek* 'tehenük' illetõleg (az ő) *házak, lavak* 'lovuk', *madarak* 'madaruk'; és *csüjek* 'csövük', *énekjek, ingjek* 'ingük', *melegjek* (van) 'melegük', *ætezettyek* 'öltözetük', illetõleg *ablakjak, adagjak* 'adaguk' *virágjak* és így tovább.

Ugyanúgy viselkednek az *erdõ:erdeje* tóváltakozást mutató névszók személyjeles alakjai: (az ő) *erdejek, fejek, vejek ; disznyojak* stb. Valamint a főnévi igenevek birtokos személyjeles alakjai: (ad) *ennijek, innijak* (KMB 146). Az *iszik* ige főnévi igenevének egy birtokos egy birtok személyjeles alakja *innya ~ innya*.

4. A személyes névmás többes szám 3. személyű határozóragos alakjai ugyanebbe a rendszerbe illeszkednek bele: *velek* 'velük', *tellek* 'tölük', illetõleg *beléjek, nekijek* 'nekik', *hæzjájak* 'hozzájuk', *rējájak* 'r(e)ájuk' stb.

Külön említjük meg az egyes szám 3. személyű *hossa* 'hosszá' és a ritkán hallható *hosszá* alakot. Az utóbbi a nyelvjárársra általánosságban jellemző rövidhangúság eredménye, az előbbi pedig a székely nyelvjárársra emlékeztető megõrzött régiség képviselõje.

Egyedi példaként említhetõ a *közé* névutó többes szám 3. személyű személyjeles alakjának határozóragos formája miatt. *Büszkén élt* (Dáledin) *a feleségével s az apósával s az anyósával. Az anyját is oda vitte* (késõbb) *k õ z é j e k b e* 'maguk közés' (KMB). Egyébként *közéjek* az általánosan használt szóalak.

Kötött szövegekben, népköltési termékekben találkozunk régies, archaikus személyjel használattal. Például: *Boldog új esztendőt kívának drága szülőjünknek, t e s t - v ę r i n k s r a k a n i n k s j ó i s m e r ę s i n k n e k*. Valószínűleg a rím- és ritmus-kevszner őrizhette meg vagy alakíthatta ki ezt az archaikus-választékos formát.

5. Végül mint sajátos viszonyjelölő eljárást megemlíjtük, hogy a több birtokos több birtok viszony jelölése rendszeresen *-k* általános többesjellel történik. *Kevés menésre ąsszetalálkazzatt a sogorakkā és a tesvérekkē* (= a sógoraival és a testvéreivel).

6. Külön szólunk a személyes meg a birtokos névmások alaki viselkedéséről. A személyes névmás többes szám 1. és 2. személyű alakjában, a *mük ~ mük ~ münk, tük ~ tük*-ben többesjeles formát használ a magyarói tájnyelv ugyanúgy, mint a *tükteteket ~ tüktakat* tárgyragos szóalakokban. (Az első és második személyű személyes névmás egyes számú tárgyragos alakja pedig *ingemet* 'engemet', *tégedet*, tehát jórészt csak jelölt alakban él.)

7. Nyelvhasználati szempontból érdekes, hogy a *nekije ~ nekiję, nekijek ~ nekijek* 'neki, nekik' határozószói értékű, a személyes névmás határozóragos alakjából és a *-je* birtokos személyjeltől álló szóalak rendszerint részeshatározói szerepben kerül az igei állítmány mögé: *Segitnek n e k i j e* (ti. a menyasszonynak) *leszállni a szekērő*. Vagy pedig fölös elemként iktatódik — feltehetőleg román hatásra — a mondatba: *Amiko ugy jő n e k i j e k, akkā mennek*. Egyébként irányjelöléskor rendszerint a *neki* alak járja: *n e k i f o g o t t szántani. N e k i m e n y e n fęjel a fálnak*. Bár ilyenkor is előfordul olykor az előző forma: *Nekiję ment*, azaz 'rárohant'.

A *nekiad*, illetőleg *ad nekiję* szembenállás az irodalmi nyelvhasználathoz hasonló értelmi megoszlást mutat. Az utóbbi 'megver, ellátja a baját' jelentése áll szemben az első 'gibt etwas jemandem' tartalmával.

8. A magyar köznyelv erdélyi változatában sem ismeretlen már, hogy a több birtokos egy birtok viszony jelölésekor a 3. személyben a személyes névmáshoz többesjelt kapcsolnak. Ez a sajátosság Magyarón általános: ... *a nagyabbik fiju azt mondta az apjának, hogy egy (!) idájig már eleget kinlódatt az apjak az ő k nevelésekkel, ... ő elmegy szolgálni* (KMB); *az ő k ágyak* 'az ő ágyuk', *az ő k házak, az ő k kęrtęyek*; *az ő k lavak* 'az ő lovuk' stb.

9. A birtokos névmások egy birtokos egy birtok, több birtokos egy birtok viszony kifejezésekor — a hangrendszerbeli sajátosságokat nem tekintve — megegyeznek a köz- és irodalmi nyelviekkel (*enyim, tįjęd, ővę, mijęnk, tįjętkę, ővęk*). Az egy birtokos, illetőleg több birtokos több birtok megjelölésében viszont sajátos, de más hazai nyelvjárásban is ismert szóalakokat találunk. Ezek: *a zenyimek ~ enyimek, tįjędek ~ tįjędek : tįjęd, a zęvęk ~ a zęvik : ővę*, illetőleg *mįjęnkek ~ mįjęnkek ~ mįjęnkęk, tįjętęk ~ tįjętęk* és *a zęvęk ~ a zęvik : ővę*. A megoldás tehát nem egysęges. Egyrészt a birtok többesítő *-i* jelet a magyarói tájszólásban az *-k* általános többesjel behelyettesíti ezekben a névmási alakokban; másrészt meg a többes szám 3. személyű alakokat felválthatja az egy birtokos egy birtok, illetőleg több birtokos egy birtok viszonyt jelölő szóalak.

Bizonyára analogikus jelenségként tarthatjuk számon a 'kiéi' értelemben hallható *kijék* kérdő névmási formát a *Kijék ezek a kicsi ingecskék?* — mondatban. Az irodalmi *kiéi* szóalakot egyetlen esetben találtam meg Kocsis Miklós Barabás egyik meseszövegében: *Ezek* (ti. az aranyak) *kiéi?* A válaszban azonban már a tájshólásban megszokott formában találkozunk: *Ezek az enyéme k...* (KMB). Egyébként csak az iskolás gyerekek ismerik, de ők sem használják a mindennapi társalgásban az irodalmi nyelvi formát.

10. A melléknév fokozásában alig van eltérés a köz- és irodalmi nyelvihez viszonyítva. A 'kisebb' középfokú alakot a *kicsi* alapfokból alkotott *kicsibb* formában is használják ritkán a *küssebb* ~ *küssébb* mellett. A körülíró fokozású *még nagyobb irigy* az 'irigyebb' helyett meg a *még nagyap paraszt* a 'parasztabb, műveletlenebb' helyett minden valószínűség szerint román hatásra keletkezett.³ Emellett ismétléses megoldást is találunk: *sok-sok, nagy-nagy*, de ezekkel inkább felsőfokot fejeznek ki, mint középfokot. (... az a cigány egyszé ... látatt egy udvaran egy n a g y - n a g y kövér disznót; ... annak a cigánynak volt s o k - s o k purdéja KMB 66). A felsőfokban a szokványos eljárás mellett szófaji átcsapás esetén sajátos megoldás lehetséges. *Mikor az erdőnek a l e g s ű r ű j i b e* (= legsűrűbb részébe) *érték, ott találtak egy hatalmas tölgyfát* (KMHM 203).

11. A kiemelő *-ik* jeles alakok sem teljesen azonos használatúak. Egyrészt mint-ha termékenyebb volna ez a morféma itt, mint a normatív irodalmi nyelvi használatban. Például: *A n a g y a b b i k a t a d d i d e ! A k ű s s e b b i k é k e s z t e a s í r á s t . A s z e b b i k e t v á l l a s z t a t t a d ?* Másrészt viszont olykor *-ik* nélküli forma áll az irodalmi nyelvvel szemben: *Ejiszé ement a j a b b e s z e d !* A példák számából ítélve mégis nagyobb megterheltségűnek tarthatjuk az *-ik* jeles alakot a nyelvjárásban.

12. Pusztán alak szempontból tér el a tárgyragos alak több névszóban, így például a *gyár, lámpaláz, mozsár* főnévben, illetőleg az *ez, az, ő* személyes névmásban. *Lekhamarabb ide építettek g y á r t . S o k* (gyakorlatlan vőfély) *l á m p a l á s z t k a p a t t . A . . m o z s á r t i s k é v e t e l n i f a g j a . E l é t e s z e n e g y g y ű r ű t s e t y f é j k e n d ő t , e s z z e t m a n t á k j e t y k e n d ő n e k . É n a s z z a t n e m í r t e m* (= nem éltem meg). *Mutasság bé a s z z a t a j e g y e t* (ti. a jegyváltáskor kapott kendőt vagy más tárgyat)! *Ő t e t s e k é r d e s z t í k m e g .*

Alak- és jelentéstani vonatkozásban megemlíthetjük az előhangzós meg az előhangzó nélküli tárgyragos formák közötti különbséget. Ebben a párhuzamos példában: *Táncájan e t y p á r t : Táncájan e t y p á r g o t — a p á r t* 'egyetlen táncot', a *párgot* 'néhány táncot' értelmű.

13. A határozórag-rendszert itt csak vázaltszerűen foglaljuk össze. A jelenségek részletes tárgyalása a mondat szerkezeti sajátosságok közé kívánkozik. Állomány-szerűen gazdagabb a magyarói tájnyelv határozóragokban, mert élő még a *-ni, -nitt*,

³ Itt jegyezzük meg, hogy a pusztán hangtani alakváltozatként hallható, eltérő, ilyen típusú igeragozási alakokat nem vesszük számba mint *főzek* 'főzők', *adak* 'adók', mert ezek a tájshólás e-ző, a-ző jellegéből természetszerűen adódnak.

-*nul* helyhatározórag meg a -*t* is mind hely-, mind idő-, mind módozat- és állapot-határozói szerepben.

Alaki szempontból a legáltalánosabb — és ez már köznyelvi sajátosság is — hogy a -*ban*, -*ben* rag -*ba*, -*be* formában realizálódik. Az -*n* nagyobbára hosszan hangzik -*nn*-nek. A -*kor* időhatározórag -*kar* -*kā*, ritkábban -*ko* hangalakú. A -*hoz*, -*hez*, -*höz* kétalakú Magyarón: -*haz*, -*hez*, és megterheltsége kisebb a -*ni* megléte miatt. Ugyancsak kisebb megterheltségű a -*nál*, -*nél*, ritkábban -*ná*, -*né* változatban, mert a -*nít* is használatos. A -*től*, -*től* zártabb, -*u*, -*ü* magánhangzóval vagy -*l* nélkül is hallható. Megterheltségét csökkenti a -*nul* megléte. A -*t* megterheltebb helyhatározói szerepben, különösen helységnevekben (*Vásárhèjt*, *Kolozsvárt*, *Udvàrhèjt*) meg helyhatározószókbán: *ameròlnet* 'amerről', *annòt* ~ *annòt* ~ *onnat* 'onnan', *belòlnet* 'belülről', *bennòt* 'bentről', *egyebùnnet*: *màshunnat* 'máshonnan', *fennet* 'fennről', *hátulnet* 'hátról', *innòt* ~ *innòt* 'innen', *külnet* 'kívről', *messzülnet* 'messziről', *athannet* 'otthonról', *sokfelòlnet* 'sokfelölről, különböző helyekről': (... *mert a sok cigány s o k f e l ò l n e t v a l ó k v o l t a k*), *szertesèjjenünt*: *Jòttek is s z e r t e s z é j j e n ü n t*... *válogatott legények* (KMHM 188), *valahunt*: (*valahol*): *Gyere te is velünk, hogy hódítsunk világot v a l a h u n t* 'valahol' KMB). Sajátos a használat a *küll* 'kívrül' meg a *hanyatánn* 'hanyatt' határozószókbán.

A többi határozórag, a -*nak*, -*nek*, -*ra*, -*re*, -*ról*, -*ról*, -*stul*, -*stül* stb. a tájszólásban érvényesülő hangrendszerbeli sajátosságoknak megfelelő hangalakban hallható és a köz- és irodalmi nyelvvel jórészt azonos termékenységgű.

Raghalmozásos formák a *napanta* (ez egyben irodalmi használatú is), *régente*—*régente*, *sokkalta* szóalakok.

Az ige- és névszóragozási sajátosságok között tehát találunk megőrzött régiségeket, újabb — erre a nyelvjárásra jellemző — fejleményeket és rendszerszerű eltéréseket.⁴ Mindezek jellegzetessé teszik az irodalmi, köznyelvi alaktani rendszerrel szemben a magyarói nyelvjárás alakrendszerét.

GÁLFFY MÓZES

Spezifische Erscheinungen in der Konjugation und in der Nomendeklination in der Mundart von Magyaró (Komitat Maros)

Magyaró ist eine ungarisch sprechende Kleingemeinde in Siebenbürgen an dem Fluß Maros (heute Rumänien). Die hier veröffentlichte Studie ist ein Auszug aus einem größeren Werk des Verfassers, des pensionierten Professors für Dialektologie der Universität Cluj (Klausenburg). Methodisch geht er so vor, daß er nur die mundartlichen Spezifika darstellt, die von der normativen Sprache abweichen, und nicht das vollständige Konjugations- und Deklinationssystem.

⁴ L. GÁLFFY MÓZES: Román nyelvi szerkezeti hatás a magyarói nyelvjárásban. (A megjelenendő Domokos Sámuel emlékkönyvben.)

Die erste Hälfte der Arbeit überblickt die örtlichen Eigentümlichkeiten der Konjugation: örtlich gebrauchte Typen von Modi, Tempora und Personalsuffixe des Verbs. Die Erscheinungen werden von ihm durch Beispielsätze illustriert. In der zweiten Hälfte der Arbeit beschreibt er die morphologischen Charakteristika der Nomendeklination. Er malt ein besonders nuanciertes Bild über die örtlichen Abweichungen der possessiven Personalsuffigierung im Vergleich zu der Alltagssprache.

Die Arbeit untersucht die Sprache einer periferisch liegenden ungarischen Gemeinde, wo viele alte Eigentümlichkeiten oder innere Neuerungen vorkommen. Deshalb ist sie von dialektologischem Gesichtspunkt aus besonders interessant.

M. GÁLFFY

